

TÜRKÇEDEKİ CİNSİYETÇİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Mustafa YİĞİTOĞLU²

Zana YALÇINKAYA³

ÖZ

Toplumların yaşam şekillerini ve değer yargılarını öğrenmede başvurulacak kaynaklar arasında atasözleri ve deyimler önemli bir yer tutar. Tarih içerisinde uzun bir yolculuktan sonra bugüne ulaşan birçok söz, geçmişten süregelen bir deneyimin neticesidir. Yaşamın birçok alanına nüfuz eden bu sözlerin bir kısmı, cinsiyetçi bir hüviyet taşır. Özellikle kadının toplum içerisindeki yerinin tespitinde bu sözlerden istifade edilebilir. Dolayısıyla cinsiyet odaklı atasözleri ve deyimleri incelemek bir toplumdaki kadın algısını ortaya koymada yardımcı olacaktır. Bu makalede Türkçede, kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşımı öne çıkaran atasözleri ve deyimlerden örnekler verilerek bunların sebepleri, geçerliliği ve toplumsal altyapısı üzerine cinsiyet temelli bir söylem analizi yapılmaya çalışılmıştır. Her söz incelenirken tarihsel ve kültürel arka plana dikkat edilmiştir. Bununla birlikte insan doğası da göz önünde bulundurulmuştur. Seçilen örneklerde kadının zihinsel yetersizliği ve yanlış tercihleri ön plana çıkarken erkeğin iktidar kaygısına vurgu yapılmıştır. Bu çıkarımlar, kısmen de olsa bugün geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Kadının yüzyıllar boyunca süregelen yaşam şekli ve toplumun değer yargıları, onun hâlihazırda konumunu tayin etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, deyim, söylem, cinsiyet, kültür.

Yiğitoğlu, Mustafa ve Yalçinkaya Zana. "Türkçedeki Cinsiyetçi Atasözleri Ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme". *idil*, 5.26 (2016): 1659-1669

Yiğitoğlu, M. ve Yalçinkaya Z. (2016). Türkçedeki Cinsiyetçi Atasözleri Ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *Idil*, 5 (26), s.1659-1669

¹ Bu makale, *Discourse and Communicative Interaction 2016* isimli konferans sonrasında basılan kitapta İngilizce olarak yayımlanan *An Analysis On Sexist Proverbs And Idioms In Turkish* başlıklı çalışmadan derlenmiştir.

² Dr. Dicle Üniversitesi, Z.G. Eğitim Fakültesi, myigitoglu(at)dicle.edu.tr

³ Dr. Dicle Üniversitesi, Z.G. Eğitim Fakültesi, zanaykaya(at)gmail.com

AN ANALYSIS ON SEXIST PROVERBS AND IDIOMS IN TURKISH

ABSTRACT

Proverbs and idioms have an important place among the resources in learning styles of living and value judgements. Many statements reaching today after a long journey are the outcome of a lasting experience coming from the past. Some of these expressions influencing in many parts of life carry a sexist identity. These expressions can be particularly used in determining place of a woman in society. Therefore, investigation of sexist-centered proverbs and idioms will be helpful in revealing the perception of a woman in a society. In this paper, a discourse analysis approach will be carried out for sexist proverbs and idioms against women in Turkish, giving examples, reasons, validity and social basis for these proverbs and idioms. The historical and cultural background have been taken into consideration in the analysis of each expression. On the other hand, human nature as well has been taken into consideration. While mental deficiency and incorrect choices of women come into prominence in the given examples, power anxiety of man has been emphasized. These inferences have partially survived today. The lifestyle of women undergoing for centuries and value judgements of the society have determined the present place of women.

Keywords: Proverb, idiom, discourse, gender, culture.

Giriş

Atasözleri ve deyimler, toplumların kültür mirası niteliğinde olan söz kalıplarıdır. Her biri yüzlerce yıldan damıtılıp bugüne ulaşmıştır. Birçok atasözü ve deyim, bireysel veya toplumsal bir tecrübenin neticesinde söylenmiş ve kabul görmüştür. İnsanlar tarafından yıllarca kullanılan bu söz kalıpları, bir durumu izah etmenin en kolay ve en anlaşılır yolu olmuştur.

Atasözü, kim tarafından söylendiği belli olmayan, halkın ortak malı olmuş, insana öğüt ve ders veren, insanın dünya hayatındaki durumunu açıklayan özlü sözlerdir (Karataş, 2007: 56). Deyim ise gerçek anlamı dışında farklı bir anlamı olan ve en az iki kelimeden oluşan kalıplaşmış söz grubudur (Karataş, 2007: 110). Atasözleri ve deyimler, taşıdıkları anlamlarla toplumların sosyal hayatına dair genel bir fikir verir. Her bir söz, zamanın ve lisanın süzgecinden geçip bugüne ulaşmıştır. Muharrem Ergin, dilin canlı bir vasıta olduğunu belirtir. Ona göre bu vasıta bir otomobil gibi değil bir at gibidir. İnsan otomobile hükmedebilir, onu istediği gibi kullanır, isterse uçuruma götürür. Fakat insan ata tamamıyla hükmedemez. Bir korku hissettiğinde at, tek adım bile atmaz. İşte dilin vasıtalığı böyle bir vasıtalıktır, at gibidir (Ergin, 1999: 3). Bu açıklamalara göre bugüne ulaşan her söz, tarih ve lisan içerisinde uzun bir yolculuk yapmış ve engelleri aşmıştır.

Atasözleri ve deyimlerin bir kısmı, toplumsal yapı ve değerlerle birlikte evrensel bir hüviyet de taşıyabilir. Yani bunlar, toplumsal yaşantı ve değerlerle doğrudan alakadar olduğu gibi dünyanın birçok yerinde de geçerli olabilir. Örneğin “Varsa pulun, âlem kulun.” sözü toplumsal yapı ve değerlerle birlikte evrensel bir anlam taşır. Çünkü zenginlik, birçok toplumda önemli bir unsurdur. Bu söz de bunu ön plana çıkarır. Ayrıca bazı sözler, dünyaca bilinen hadiselerden kaynaklandığı için yine evrensel bir anlam kazanır. Türkçedeki “Sen de mi Brütüs!” sözü, buna örnek teşkil eder. Diğer taraftan bazı atasözleri ve deyimler, doğrudan mevcut oldukları toplumun değer yargılarıyla alakadardır. Bunlar; gelenek, görenek, din, ahlak ya da genel olarak kültürel öğelere bağlı olarak söylenmiş ve kabul görmüş sözlerdir. Örneğin “Saçı uzun olanın aklı kısa olur.” sözü, bir toplumda kadınların yeterince akıllı olmadığının kabul edildiğini gösterir. Böyle bir sözün söylenmesinde ve kabul edilmesinde nasıl bir arka plan vardır? Bu sözün geçerliliği nedir? Bu söz, işlevini hâlen devam ettirmekte midir? Bu ve benzeri sorulara cevap bulmak için öncelikle söylem ve dil arasındaki ilişkiye değinmek gerekir.

Söylem, dilin özel ve anlamlandırılmış bir hâlidir. Kullanılan her kelime ya da cümle verilecek mesajın ya da yaratılmak istenen algının şekline göre özenle seçilir. Söylemde dilin sadece dilsel özellikleri ön plana çıkmaz. Her ifade, görünen anlamının dışında yan anlamlar da taşır. Bu konuda George Yule ve Gilian Brown şu tespitite

bulunur: “Söylem analizinde dilbilimsel ögeler tek başına ele alınmaz. Söylemin meydana geldiği bağlam dikkate alınır” (Yule ve Brown, 1983: 27). Dolayısıyla söylemi etkileyen diğer faktörler de önemlidir. Bunlar kişinin psikolojik durumundan başlayıp söylemin gerçekleştiği ortama kadar uzanır. Teun van Dijk’e göre metinler objektif olarak algılanmaz. Daha çok ilgili toplumun bireyleri için tasarlanan ve sürekli güncellenen bir özellik taşır (Dijk, 2008: 9). Bu açıdan düşünüldüğünde toplumlarca benimsenen belli başlı söz gruplarının incelenmesi, o toplum hakkında yeni bilgiler verebilir.

Bireysel öğrenmede etkili olan hususlardan biri yaşantı yoluyla öğrenmedir. Yani kişi, kendi deneyimi sayesinde yeni bir bilgi edinebilir ve bunu diğer insanlara aktarabilir. Bu küçük örnek genişletilip insan yerine toplum konursa toplumların da belirli hadiseler neticesinde elde ettikleri deneyimi sonraki nesillere aktardığı söylenebilir. Hem maddi hem de manevi olabilen bu birikim, *Türkçe Sözlük*’te en geniş anlamıyla “kültür” olarak ifade edilir (1998: 1436). Bir toplumda kadim zamanlardan kalan ve devam eden değer yargıları, inanışlar, gelenekler, görenekler vb. ögeler bu sayede yeni nesillere miras kalır.

Toplumların süregelen hafızası olan kültür, sahip olduğu kapsayıcı anlamla hayatın her alanına nüfuz eder. Sosyal hayat da bu kapsamın içerisinde. Dolayısıyla kültür, gündelik yaşamda insanların algısına da sirayet eder. Bireylerin belli başlı konulardaki genel fikirleri, asırlar önce yaşamış atalarından kalmaz. Bu fikir aktarımında atasözleri ve deyimler önemli bir işlev görür.

Sosyal hayatın bir göstergesi olan atasözleri ve deyimler, kadının toplum içerisindeki yerine de işaret eder. Lakoff, dil kullanımının toplumda var olduğu iddia edilen kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin göstergesi olduğunu kabul eder. Söylem erkek ve kadına, toplumca biçilen rolleri dayatır (Lakoff, 1975: 571).

Kadını konu edinen atasözleri ve deyimler, Türkçede de önemli bir yer tutar. Bu sözlerden birkaçı üzerine inceleme yapmak, toplumun kadın hakkındaki fikirlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

Saçı Uzun Aklı Kısa

Türkçedeki bazı sözler, doğrudan kadının zihinsel yetersizliğini iddia eden bir anlam taşır. *Saçı uzun aklı kısa* ya da *kadın kısmının saçı uzun olur, aklı kısa* ifadeleri, bu doğrultuda değerlendirilebilecek ifadelerdir. Atasözleri ve deyimlerin tarihî süreci dikkate alınırsa böyle bir sözün asırlardan beri süregeldiği söylenebilir. Yani asırlar önce söylenen ve benimsenen bir söz, bugün bile kullanılıyorsa bunun arka planını incelemek gerekir.

Osmanlı Devleti, dinî hüviyeti olan bir devlettir. Din, toplumsal hayata önemli derecede tesir eder. Dolayısıyla eğitim sistemi de dinden etkilenir. Hasan Ali Koçer'in tespitlerine göre Müslümanlık; kadının moral, sosyal ve ekonomik hayatı bakımından bir devrim sayılsa da modern toplumun arzu ettiği yenilikleri getirememiştir (Koçer, 1972: 89). Fatma Aliye de Müslüman ailelerin kadın eğitimine gerekli önemi vermemesinden yakınır. İslamiyet'in ilk dönemlerinde birçok kadın âlim ve yazar, ilim ve fazilette yüksek derecelere varmışlardır. Müslüman aileler, bunlardan haberdar olmadığı için kadın eğitimi yeterli önemsemezler (Fatma Aliye, 2012: 11). İslamiyet kadın eğitimine önem verse de geçmişte bu pek gerçekleştirilememiştir.

Osmanlı kadınının eğitimi sadece dinle ilişkilendirmek doğru olmaz. Dönemin sosyal yapısı, kadını iş hayatına dâhil edemez. Bu hususta Sibel Dulum şu tespitleri yapar:

Osmanlı kadınları, şehirli kadınlar, Tanzimat'ın ilanına kadar evin içindedir. Kadınların dış dünya ile bağlantıları sınırlıdır. Toplumsal hayatla ilişkileri küçük çevreleri içerisinde gerçekleşir. Avrupa'daki gelişmelerden etkilenen Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanını ilan etmesiyle kadınların toplumsallaşmasına yönelik süreç başlar (Dulum, 2006: 18).

Değişen ve gelişen dünya şartlarına göre Osmanlı Devleti de kadın eğitimi alanında çeşitli hamleler yapmıştır. Tanzimat Fermanı'ndan başlayan süreç Cumhuriyet döneminde hız kazanmıştır. Yine de istenen düzeye ulaşamamıştır. Öyle ki Galip Karagözoğlu, çalışmasında yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim durumunu şöyle açıklar:

Cumhuriyet'in ilân edildiği 1923 yılını izleyen 1923-24 öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 11-12 milyon kadardı. Bu nüfusun ancak yüzde onu ve kadın nüfusunun ise ancak yüzde üçü okuyazardı... Eğitimin bu çok düşük sayısal özelliklerinin yanı sıra eğitimin niteliksel (kalite yönünden) özellikleri de pek iç açıcı bir durum göstermemektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu meslekî formasyondan geçmemiş, eğitim ve öğretimin bilimsel yöntemlerini öğrenerek yetişmemiştir (Karagözoğlu, 1985: 193-203).

Yukarıdaki tespitler, Osmanlı Devleti'nde ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde kadının sosyal durumu ve eğitimi hakkında bir fikir verir. Bu husus üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır. Neticede, Karagözoğlu'nun yukarıdaki tespitine göre yüz yıl önce yaşayan kadınların yüzde doksan yedisi okuma yazma bilmemektedir. Daha geri gidilirse bu oranın arttığı görülür. Bir toplumdaki kadınların eğitim görmemeleri, iş hayatına dâhil olmamaları ve kendi küçük çevrelerinde yaşamlarını devam ettirmeleri onları bilgi ve fikir olarak asgari seviyede tutar. Dolayısıyla bu şekilde yetişen kadınların, entelektüel bir birikimi de söz konusu değildir. Türkçedeki *kadın kısmının saçı uzun olur, akli kısa ya da saçı uzun akli kısa* ifadelerini değerlendirilirken bu hususa da dikkat edilmelidir. Kadının aklının kısa olması, onun cinsiyetiyle değil eğitimsizliğiyle ve sosyal hayatının darlığıyla ilgilidir. Öyle ki

Türkçedeki *kadının fendi erkeği yendi, kadın şeytana pabucunu ters giydirir* ifadeleri kadının zihinsel olarak yetkinliğine dikkat çeker.

Kızı Gönlüne Bırakırsan Ya Davulcuya Kaçar (Varır) Ya Zurnacıya

Evlilik, insan hayatındaki önemli eşiklerden biridir. Kişi evlenerek hayatını eşiyle paylaşmaya başlar. Bu bakımdan eş seçimi, evlilik sonrası hayatın temelini oluşturur. Türkçedeki *kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar (varır) ya zurnacıya* atasözü, eş seçiminde kızların tek başlarına doğru bir karar veremeyeceğini belirtir (Yurtbaşı, 2012a: 207). Bir önceki başlıkta, Osmanlı Devleti’nde kadının eğitimi ve sosyal hayatı üzerine yapılan tespitler dikkate alındığında kadının eş seçiminde yeterince özgür olmadığı görülür. Namık Kemal 1872 yılında *İbret* gazetesinde “Aile” başlıklı yazısında bu hususu eleştirir: “*Ne zamana kadar valideler kızlarını satılık meta gibi senelerce her gün, bir esirci bakışlı görücünün nazar-ı meyaib-cüyanesine arz ettikten sonra hediyecek cariye gibi bir kerecik rızasını bile sormaya tenezzül etmeksizin kendi beğendiği bir adamın eline teslim edecek*” (akt. Kümbetoğlu, 2010: 39).

Modern kadının eş seçiminde hangi kaygıları ön planda tuttuğuna dair çeşitli fikirler öne sürülür. Robert Winston, kadınların eş seçiminde fiziki özellikleri ikinci plana attığını belirtir. Yapılan araştırmalar kadınların en çok yaş, eğitim ve para durumuna dikkat ettiklerini gösterir (Winston, 2011: 131). Schopenhauer, eş seçiminde mantık eksikliğini düşünen kültürlü kadınların, erkeğin kavrama yetisine ve zekâsına önem verdiğini belirtir (Schopenhauer, 2012: 38). Matt Ridley’e göre kadınlar eş seçiminde çok dikkatli davranırlar ve erkeğin layık olması durumunda yaşamı boyunca onunla birlikte çocuklarını yetiştirip hayatlarını devam ettirebilirler. Hatta erkeğin ölmesi bile kadını başka arayışlara itmeyebilir. Elbette ki bunların istisnası da olabilir (Ridley, 2010: 259). Bu fikirleri artırmak mümkündür. Her kadın, kendi ihtiyacına göre akıl, para, statü, güvenlik, sadakat vb. endişeleri ön planda tutabilir. Bütün bunlarla birlikte *aşk* ihtiyacı görmezden gelinemez.

Aristoteles, aşkın temelini dostlukta ve karşısındakinin değerini herkesten üstün tutmada bulur. Gerçek dostluk, zorunlu olarak birbirine benzer biçimde erdemli ve rasyonel insanlar arasında gerçekleşir. Aşk, bunun bir duygu fazlasıdır ve sağlam bir psikolojiye dayanır. Dolayısıyla şehvet düşkünlüğü ya da kendini güvende hissetme endişesinde olanların yaşadıkları, aşk değildir. Âşık olabilmek için öncelikle kişinin kendisini sevmesi şarttır. Bir miktar egoizm olmadıkça kişi, bir başkasına sempati ve sevgi veremez. Bu tür kendini sevme, hedonistçe (hazcı) bir duygu değildir (Moseley, 2011: 36-37).

Bella Habib aşkı, hipnoz durumuna benzeter. Ona göre âşık olan kişi tıpkı hipnoz olmuş gibi gerçeğe hayal dünyasını birbirinden ayıramaz. Âşık için sevgili, dünyada eşi bulunmayan tek nesnedir (Habib, 2007: 178).

Ahmet Altan bir denemesinde aşkın kudretini göstermek için “*Bir orospuyu azize yapar aşk ve bir azizeyi orospu*” ifadesini kullanır (Altan, 2010: 7). Bir kadının gerçek manada âşık olması, onun tüm hayatını değiştirebilir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere aşk, çok özel bir durumdur. Bella Habib’in deyimiyle bir hipnoz şeklidir. Bülüğ çağına giren bir genç kız, aşkın hipnozuna kapılıp karşısına çıkan ilk erkeğe âşık olabilir. Bu noktada kızın deneyimsizliğine de dikkat çekmek gerekir. Öyle ki Türkçede *bir kadının bir erkekte gözünü açması* deyimi bu durumu öne çıkarır. Ömrü boyunca hiçbir erkeğe yaklaşamayan, bir erkekle konuşamayan, flört edemeyen bir genç kız, tanıştığı ilk erkeğe aşkın büyüyle bağlanabilir ve onunla evlenebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde Türkçedeki *kızı gönline bırakırsan ya davulcuya kaçır (varır) ya zurnacıya sözünü* anlamlandırmaya çalışırken kadının geçmişteki sosyal çevresini, eğitimi ve aşkın büyüünü birlikte değerlendirmek gerekir. Nitekim meşhur *Titanik* filminde, birinci sınıf yolcusu olan genç Rose, üçüncü sınıftan gelen Jack’e âşık olur.

Oğlan Doğuran Övünsün, Kız Doğuran Dövünsün

Erkek çocuk tercihi, kadim zamanlardan bugüne ulaşan ve çeşitli toplumlarda görülen bir husustur. Türk kültüründe de böyle bir isteğin olduğunu söylemek mümkündür. Türkçedeki *oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün*, sözü bu doğrultuda söylenmiş bir sözdür. Bu sözün arka planında birçok sebep vardır. Bunların bir kısmı toplumsal ve ekonomik sebeplere dayanırken bir kısmı da bireysel tercihlerle ilgilidir.

Türk toplumunda soyun devamı, erkekler için önem taşır. Erkek, soyunu sahip olacağı oğul ile devam ettirir. Türk edebiyatı için bir mihenk taşı olan *Dede Korkut Kitabı*’nda da erkek çocuk tercihi dikkatleri çeker: “*Ataerkil yapıya sahip olan Oğuzlar soyun devamı için erkek çocuğa ihtiyaç duymuşlardır. Bir ‘Oğul’a sahip olma, soyun devamı için en çok beklenen ve arzulanan husustur.*” (Yalçinkaya, 2015: 60). Geçmişten gelen bu durum, bugün de özellikle kırsal alanda kısmen geçerli olduğu görülür.

Erkek çocuk tercihinin değerlendirirken kadınların toplum içerisindeki haklarından da bahsetmek gerekir. Bu bağlamda asırlar öncesinden bugüne doğru olumlu bir seyir söz konusudur. Hüner Tuncer’in tespitlerine göre İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadınlar birçok hakka sahipti. Kadınlar siyasal, ekonomik ve sosyal alanda erkeklerle aynı sorumlulukları paylaşmaktaydı. İslam dininin kabulüyle, Arap ve Fars gelenekleri Türk toplumuna girmeye başladı. İslam dininde mevcut olmamasına rağmen kadınlar, bu kültürlerde birçok haktan mahrum bırakılmıştı. Bu kültürlerden etkilenen Türk toplumunda da kadın, sahip olduğu hakları yitirmişti. Tuncer, tespitlerine şöyle devam eder:

İslâmiyet dönemi, Türk kadını açısından kritik bir zaman dilimidir; zira bu dönemde, kadının toplumdaki statüsünün gerilediği ve rolünün, yalnızca aile çerçevesi içinde sınırlandırıldığı görülür... Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyiş döneminde, kadının toplumdaki statüsü tamamıyla değişmiştir; evlilik ve boşanma konularındaki dini kurallar kadının aleyhine dönmüş ve miras ve mahkemede tanıklık alanlarındaki geleneksel hakları ise hemen hemen ortadan kaldırmıştır (Tuncer, 1989: 164).

Osmanlı Devleti'nde kadının bu statüsü, 19. yüzyıla kadar devam eder. 18 ve 19. yüzyıllarda Batı toplumlarında kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'yla gündeme gelir. Bu dönemde eğitim, miras, cariyelik gibi hususlarda olumlu gelişmeler söz konusudur (Oktar, 1998: 130-131). Cumhuriyetle birlikte kadın, yasal olarak erkekle eşit haklara kavuşur. Ancak, özellikle kırsal kesimlerde hâlen bazı sorunların mevcut olduğu söylenebilir. Kadının değerinin erkeğine nazaran daha az olması, doğal olarak çocuk tercihi de etkiler. Aileler, kendileri için gelecekte daha sağlam bir liman olan erkek çocuk tercih ederler.

Erkek çocuk tercihi iktidarla da ilişkilendirmek gerekir. Özellikle ataerkil toplumlarda bu durum daha belirgindir. Selçuk Budak'a göre erkeklerin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri yapıların kontrolünü tek elinde tuttuğu toplumlar ataerkil bir özellik taşır. Her toplum değişen ölçülerde ataerkil bir yapıdadır (Budak, 2009: 93). Bu bağlamda düşünüldüğünde erkek çocuk tercihi daha baskın olur. Türk atasözlerinde erkek çocuğa biçilen rol şöyledir:

Erkek çocuğu baba ocağında olduğu gibi kendi ocağında da bir güvence olarak görülür. Aile fertlerini sahiplenme, besleme, ekonomik rahatlığa kavuşturma, koruyup gözetme, onların ilgi ve itibarını artırma, ev halkını yönetme ve yönlendirme onun yükünü ve sorumluluğunu artıran durumlardır (Yenen Avcı, 2014: 221).

Türkçedeki *yükün ağırlığını erkek deveye yüklerler* ve *er gelir ev taşar, er gider ev şaşar* sözleri, bu doğrultuda söylenmiş sözlerdir. Hatta *oğlan mısın, kız mısın* (Yurtbaşı, 2012b: 400) ifadesi bir haberin olumlu mu, olumsuz mu olduğunu anlamak için kullanılır.

Sonuç

Atasözleri ve deyimler, zaman içerisinde bir yolculuk yaparak bugüne ulaşan söz öbekleridir. Her sözün ayrı bir serüveni, ayrı bir tecrübesi vardır. Türkçedeki kadına yönelik atasözleri ve deyimler, belli bir arka plana sahiptir. *Saçı uzun aklı kısa* deyimini, kadınların zihinsel yetersizliğini iddia eder. Ancak bu söz, kadının cinsiyetiyle değil tarih boyunca süregelen ve yakın yüzyıla kadar devam eden eğitimsizliğiyle alakadardır. Kadının geçmişteki statüsü, onu birçok şeyden mahrum bırakmıştır. Dolayısıyla entelektüel olarak kadın istenen düzeye ulaşamamıştır.

Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçır (varır) ya zurnacıya ifadesi, kadının kendine uygun eşi seçemeyeceğini belirtir. Bu sözü yorumlarken toplumsal statü ve eğitimle birlikte aşkın büyüğü de düşünölmelidir. Gözünü bir erkekte açan kadın; onun statüsünü, parasını, fiziksel görünümünü dikkate almadan ona âşık olabilir ve onunla evlenebilir.

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün sözü erkek çocuk terciğine vurgu yapar. Ailelerin bu tercihi soyun devamı, ekonomik kaygılar, kız çocukların durumu, güvenlik endişesi gibi birçok hususa dayanır.

Üç örnekten de anlaşılacağı üzere her atasözü ya da deyim, toplumların geliştirdiğı ve benimsediğı bir söylem niteliğindedir. Bugün, etkisi azalmış olsa da bu söylemin geçerliliğı hâlen birçok kişi tarafından kabul görmektedir.

KAYNAKÇA

- Aliye, F. (2010). *Osmanlı'da Kadın*. İstanbul: Ekim Yayınları.
- Altan, A. (2010). *Karanlıkta Sabah Kuşları*. İstanbul: Alkim Yayınevi.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Brown, G. ve Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. New York: Cambridge University Press.
- Dijk, T. A. V. (2008). *Discourse and Context Sociocognitive Approach*. New York: Cambridge University Press.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Ergin, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Habib, B. (2007). *Psikanalizin İçinden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karagözoğlu, G. (1985). *Atatürk'ün Eğitim Savaşı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C:2, S:4, s:193-213.
- Karataş, T. (2007). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koçer, H. A. (1972). *Türkiye'de Kadın Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:5, S:1, s:81-124.
- Kümbetoğlu, B. (2010). *Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet, Kadın ve Bedeni*. Ed. Yasemin İnceoğlu ve Altan Kar, s: 37-61, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper and Row Publishing.

- Moseley, A. (2011). *A'dan Z'ye Felsefe*. Çev. Ali Süha. İstanbul: NTV Yayınları.
- Oktar, T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Ridley, M. (2010). *Kızıl Kraliçe Cinsellik ve İnsan Doğasının Evrimi*. Çev. Erhun Yücesoy. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2012). *Aşkın Metafiziği*. Çev. Veysel Ataman. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Tuncer, H. (1989). *Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bu Güncü Durumu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C:4, S:16, s:164–166.
- Türkçe Sözlük. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Winston, R. (2011). *İnsan İçgüdüğü*. Çev. Sinan Köseoğlu. İstanbul: Say Yayınları.
- Yalçınkaya, F. (2015). *Geleneği Geleceğe Taşıyan Oğullar: Dede Korkut Kitabı'nda Baba - Oğul İlişkisi*. Ankara: Milli Folklor, S:107, s.60-71.
- Yenen Avcı, Y. (2014). *Türk Atasözlerinde Çocuğa Bakış*. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:11, s. 203-226.
- Yurtbaşı, M. (2012a). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.
- . (2012b). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.